

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی جمهوری اسلامی ایران (بحرین، قطر، امارات متحده عربی، کویت و عمان)

سیدحسین میرزائی^۱، سیدمصطفی مدنی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۱/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۷/۰۴

چکیده

سنجش قدرت ملی، مستلزم ارزیابی و محاسبه مؤلفه‌ها و عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، سرزمینی، فرهنگی و ... کشورهاست. شناخت و اندازه‌گیری قدرت ملی کشورها به منظور تعیین وزن و منزلت ژئوپلیتیک آنها همواره مورد توجه دانشمندان و پژوهشگران علوم سیاسی بوده است. می‌توان گفت بین قدرت ملی یک کشور و میزان نقش‌آفرینی آن در صحنه بین‌المللی، رابطه مستقیمی وجود دارد. هدف پژوهش حاضر، بررسی و ارزیابی قدرت ملی پنج کشور پیرامونی ایران، شامل امارات متحده عربی، کویت، قطر، عمان و بحرین در ابعاد قدرت (قدرت سخت و قدرت نرم) است. در این میان، پرسش اصلی آن است که ساختار قدرت در پنج کشور پیرامونی ایران چگونه است؟ فرضیه تحقیق، بیان داشته که: «به نظر می‌رسد مؤلفه‌های قدرت ملی، کشورهای منتخب منطقه غرب آسیا را به ترتیب در سه سطح امارات - قطر، کویت - عمان و بحرین قرار می‌دهد.» این نوشتار، که نتیجه یک طرح پژوهشی است، از حیث هدف، تحقیقی - کاربردی، از حیث سطح تحلیل برخوردار از ماهیتی توصیفی - تحلیلی و از حیث رویکرد و طبقه‌بندی روش، متکی به روش کتابخانه‌ای - محاسباتی و مطالعات کتابخانه‌ای است. داده‌های مورد نیاز، از راه مطالعات کتابخانه‌ای و مراجعه به تارنماهای اینترنتی با استفاده از ابزار فیش، گردآوری شده است. نتایج به دست آمده نشان داد که ساختار قدرت بین پنج کشور مورد نظر، آنها را در سه سطح از قدرت قرار می‌دهد: در سطح اول قدرت، کشورهای امارات و قطر، در سطح دوم، کشورهای کویت و عمان و در سطح سوم، کشور بحرین قرار می‌گیرند.

واژه‌های کلیدی: ساختار قدرت، منطقه غرب آسیا، کویت، امارات متحده عربی، قدرت ملی، عمان، ژئوپلیتیک، قطر، بحرین

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مطالعات خاورمیانه و شمال آفریقا دانشگاه آزاد شهرضا، ایران

mirzaei.hosein62@gmail.com

۲. (نویسنده مسؤول)، استادیار علوم استراتژیک دانشگاه امام حسین، اصفهان، ایران madani2007@yahoo.com

مقدمه

منطقه غرب آسیا، مهد تمدن‌های کهن بشری و خاستگاه ادیان بزرگ‌الهی است که نقشه‌های مناطق ژئوپلیتیک، استراتژیک و ژئواکونومیک جهان به صورت استثنایی در آن برهم منطبق شده‌است. منطقه غرب آسیا دارای ویژگی‌های یگانه و شاخصی است که مانند آن را در کمتر منطقه‌ای از جهان می‌توان یافت. در این منطقه، شش نژاد گوناگون در کنار هم زندگی می‌کنند. این منطقه زادگاه سه دین بزرگ اسلام، مسیحیت و یهودیت است و فرهنگ آن بر اصول اسلام بنیان گذاشته شده‌است. از دیگر موارد مهم ژئوپلیتیک منطقه غرب آسیا می‌توان به برخورد قاره‌های آسیا، اروپا و آفریقا در امتداد مدیترانه و دریای سرخ اشاره کرد.

با توجه به اهمیت منطقه غرب آسیا در چرخه قدرت و اقتصاد جهانی و ویژگی‌های برجسته آن از دیدگاه ژئوپلیتیک، ژئواستراتژی، ژئواکونومیک و ژئوکالچر، شاهد اثرگذاری فزاینده آن بر نظام تصمیم‌گیری جهانی هستیم. با ورود به قرن بیست‌ویکم و اهمیت یافتن اطلاعات و همچنین، نقش بی‌بدیل دولت‌ها در نظام بین‌المللی و سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی و دفاعی، آگاهی یافتن و اشراف بر اطلاعات و ویژگی‌های محیطی، انسانی، اقتصادی و ... کشورها و ارزیابی قدرت آنها در جهت تدوین راهبردها و برآورد راهبردی در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌ها اهمیت فوق‌العاده‌ای می‌یابد. از سوی دیگر، سایر کشورها در پی تنظیم و بسط روابط با کشورهای منطقه هستند و بخش عمده‌ای از منافع ملی خود را در این منطقه می‌جویند. امنیت جهانی با امنیت منطقه غرب آسیا پیوندهای چشمگیری دارد. از سوی دیگر، بین امنیت و قدرت ملی کشورها همبستگی مثبت وجود دارد. بدین لحاظ، مطالعه قدرت ملی کشورهای منطقه غرب آسیا در امنیت منطقه و جهان مؤثر است.

از آنجا که عنصر قدرت در شکل‌دهی تعاملات و روابط کشورهای منطقه و جهان تأثیر زیادی داشته‌است؛ این پژوهش به دنبال بررسی و شناخت ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا با تأکید بر پنج کشور پیرامونی ایران؛ شامل: امارات متحده عربی، کویت، قطر، بحرین و عمان است. سؤال اصلی تحقیق حاضر آن است که ساختار قدرت در این پنج کشور پیرامونی ایران چگونه است؟ فرضیه مقاله نیز این است که به نظر می‌رسد مؤلفه‌های قدرت ملی، کشورهای منتخب منطقه غرب آسیا را به ترتیب توانایی در سه سطح امارات متحده عربی - قطر، کویت - عمان و بحرین قرار می‌دهد.

این نوشتار، که نتیجه یک طرح پژوهشی است، از حیث هدف، تحقیقی - کاربردی و از حیث سطح تحلیل، برخوردار از ماهیتی توصیفی - تحلیلی و از حیث رویکرد و طبقه‌بندی روش، متکی به روش کتابخانه‌ای - محاسباتی و مطالعات کتابخانه‌ای است. در مجموع، تعیین قدرت ملی کشورها کار چندان ساده‌ای نیست. به طور کلی، می‌توان گفت ارزیابی وزن ژئوپلیتیک و قدرت ملی کشورها و طبقه‌بندی آنها برای تعیین و شناخت ساختار قدرت با استفاده از سنجش عناصر قدرت ملی، ابتکاری جدید است؛ به ویژه طراحی الگوی سنجش ترکیبی مدل فوکس - جدول عوامل ده‌گانه - با ۱۱۴ متغیر و سنجش قدرت نرم با ۱۵ متغیر و طرح مؤلفه‌های جدید محیطی و فرامرزی از جنبه‌های بدیع این پژوهش محسوب می‌شود.

بیان مسأله

مطالعه و تبیین ساختار نظام قدرت منطقه‌ای در مناطق مختلف جغرافیایی کره زمین، کمک مؤثری به آگاهی و شناخت کشورها در بررسی سیاست‌های فرامرزی خود می‌کند. برای شناخت این‌گونه کشورها به رده‌بندی آنها براساس قدرت ملی نیاز است. با تعیین جایگاه ژئوپلیتیک هر یک از کشورهای منطقه، می‌توان سطوح قدرت ملی آنها را مورد سنجش

قرار داد. سنجش قدرت ملی کشورها، مستلزم ارزیابی و محاسبه مؤلفه‌ها و عوامل گوناگون مادی و غیرمادی است که محاسبه مجموعه عوامل مذکور، نشان‌دهنده میزان و سطح قدرت ملی و تعیین جایگاه کشورها در سطح منطقه‌ای و قاره‌ای است.

شناخت و درک اهمیت کشورهای منطقه غرب آسیا؛ از جمله پنج کشور امارات متحده عربی، قطر، بحرین، کویت و عمان در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، سرزمینی و ... در بدو ورود به هزاره سوم، کمک مؤثری به سیاستمداران و تصمیم‌سازان ایران در تدوین برنامه‌های کارآمد در زمینه‌های مختلف، در راه تحقق اهداف ملی و همچنین، صرفه‌جویی در وقت، هزینه‌ها و صیانت از منافع ملی خواهد بود. از طرفی، مشخص شدن منزلت ژئوپلیتیک این پنج کشور می‌تواند در برخی از همکاری‌های منطقه‌ای تأثیرگذار باشد. لذا بررسی و مقایسه ساختاری مؤلفه‌های قدرت ملی این پنج کشور منطقه براساس آخرین اطلاعات و داده‌ها می‌تواند علاوه بر مشخص نمودن وزن ژئوپلیتیک هر یک از این کشورها، هرم‌های مختلف قدرت را در هر یک از این مؤلفه‌های قدرت ملی ترسیم نماید. به‌طور مشخص، این پژوهش در نظر دارد به مطالعه و بررسی مؤلفه‌های قدرت و نیز تعیین مراتب قدرت (هرم قدرت) بین این پنج کشور منطقه بپردازد.

تعریف مفاهیم

الف) ساختار نظام قدرت

کشورهای مختلف جهان برای شکل دادن به ساختار نظام قدرت جهانی و منطقه‌ای، دیدگاه‌ها و الگوهایی را درباره شکل‌گیری ساختار نظام قدرت ارائه داده‌اند. تعیین و سطح‌بندی کشورها در سطوح مختلف و طبقه‌بندی آنها به صورت قدرت‌های جهانی و یا منطقه‌ای و شکل‌دهی ساختار نظام قدرت برای کشورها در ابعاد منطقه‌ای و جهانی، توانسته‌است کمک مؤثری به بررسی دیدگاه‌ها و الگوهای ارائه شده توسط کشورها نماید.

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۳۵

تعیین و سطح‌بندی کشورها براساس ساختار قدرت آنها، مستلزم شناخت کشورهای مرکز و کشورهای پیرامون است.

برای شناخت ساختار نظام قدرت در یک منطقه، لازم است ابتدا وزن ژئوپلیتیک و قدرت ملی کشورهای موجود در منطقه به صورت مجزا محاسبه شود و سپس کشورهای موجود براساس قدرت ملی آنها مقایسه شوند. بنابراین، کشوری که بیشترین وزن را داشته باشد، قدرت تراز اول منطقه به حساب می‌آید و در جایگاه رهبری و کنترل منطقه‌ای قرار می‌گیرد و می‌تواند در امورات منطقه‌ای اعمال نفوذ و تحمیل اراده نماید. بر همین اساس، می‌توان قدرت‌های درجه ۲ و ۳ منطقه‌ای را نیز مشخص نمود (قاسمی اردالی، ۱۳۹۳: ۱۲).

قدرت نرم و سخت

قدرت نرم، اصطلاحی است که نخستین بار پروفیسور مولانا در کتاب «اطلاعات و ارتباطات جهانی: مرزهای نو در روابط بین‌الملل» در سال ۱۹۶۸ میلادی، آن را تعریف و تبیین کرد. مولانا در تعریف قدرت نرم، از واژه قدرت ناملموس استفاده می‌کند و منابع آن را دین، ارزش‌ها و باورها، ایدئولوژی و دانش معرفی می‌نماید. او همچنین، معتقد است قدرت نرم زیربنای قدرت سخت است و ماهیت آن را مشخص می‌کند (اصغری ثانی، ۱۳۹۲: ۲۷).

قدرت نرم براینده تصویرسازی مثبت، ارائه چهره موجه از خود، کسب اعتبار در افکار عمومی داخلی و خارجی، و تأثیرگذاری غیرمستقیم همراه با رضایت بر دیگران است؛ به طوری که، امروزه این قرائت از قدرت، در مقابل قدرت سخت به کار می‌رود. قدرت نرم، توانایی تأثیرگذاری بر رفتار دیگر کشورها در راستای منافع خود، با استفاده از منابع نامحسوس مثل فرهنگ و ایدئولوژی است. قدرت نرم بدین معناست که برای تنظیم

ارتباطات با نظام بین‌الملل، وارد فضای منازعه نشویم؛ زیرا ورود به فضای مناقشه به معنای خروج از فضای قدرت نرم است (جعفرزاده بهابادی، خلیلی، ۱۳۹۲: ۱۰).

نای قدرت را دارای دو لایه سخت و نرم می‌داند. قدرت نظامی و اقتصادی به‌مثابه قدرت سخت^۱ می‌توانند دیگران را به تغییر مواضع خود سوق دهند (مرندی، عابدینی، ۱۳۹۱: ۴۵). حوزه رفتاری قدرت سخت متشکل از دو جزء است: ارعاب و تشویق. منظور از ارعاب، استفاده یا تهدید به استفاده از نیروی نظامی یا اعمال تحریم برای ایجاد تغییر مطلوب در رفتار کشور مورد نظر است. ارعاب که غالباً با تمثیل «چماق» از آن یاد می‌شود، جزء اساسی سیاست خارجی به شمار می‌آید (میری، ۱۳۸۶: ۱۵۴). نای در مقاله «قدرت نرم» خود، ضمن تأکید بر ویژگی «توانایی کنترل رفتار دیگران» به‌عنوان فصل مشترک هر دو نوع قدرت سخت (نظامی و اقتصادی) و نرم، تصریح می‌کند قدرت آمرانه به معنای توانایی تغییر آن چیزی است که دیگران انجام می‌دهند و می‌تواند بر اجبار یا ترغیب مبنا یابد (کیوان حسینی، ۱۳۹۱: ۲۵).

ب) ژئوپلیتیک^۲

معنای لغوی ژئوپلیتیک، سیاست زمین است (ادیبی، ۱۳۷۸: ۶۲). از نظر علمی، در یادار آلفرد تایر ماهان به عنوان پدر ژئوپلیتیک شناخته شده است (مویر، ۱۳۷۹: ۳۶۵). اصولاً ژئوپلیتیک به دنبال بررسی این موضوع است که چگونه فاکتورهای جغرافیایی؛ از جمله: سرزمین، جمعیت، موقعیت استراتژیک، منابع طبیعی و ... بر روابط بین دولت‌ها و کوشش آنان برای کسب قدرت و استیلا بر دیگران مؤثر است (قاسمی، ۱۳۸۴: ۷۱).

1. Hard power
2. Geopolitics

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۳۷

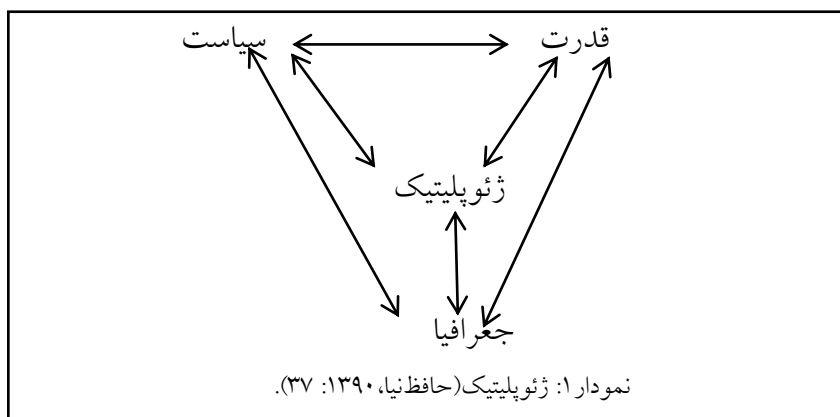
برای ژئوپلیتیک تعاریف فراوانی ارائه شده است که در زیر به چند مورد از آنها اشاره می‌شود:

۱- «ژئوپلیتیک عبارت است از مطالعه تأثیر جغرافیا بر شخصیت سیاسی، تاریخی و مؤسسات کشورها؛ به‌ویژه روابط آنها با سایر کشورها و یا دولت‌ها.» (Faringdon, 1989: 14).

۲- «شیوه‌های قرائت و نگارش سیاست بین‌الملل توسط صاحبان قدرت و اندیشه و تأثیر آنها بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی در سطح ملی و منطقه‌ای» (درایسدل، جرالداچ. بلیک، ۱۳۷۷: ۲۲).

۳- به اعتقاد هاوس هوفر، ژئوپلیتیک منطقی برای شکست دادن دشمن با توجه به موقعیت و امکانات جغرافیایی است (هاشمی و دیگران، ۱۳۹۵: ۶۶)

تعاریف موجود با وجود برخورداری از جنبه‌های نظری قابل قبول، فاقد جامعیت لازم و متناسب با عمق و گستره مفهوم ژئوپلیتیک هستند. با این وصف، به تعریف زیر که به دلیل جامعیت نسبی از هر نظر مناسب است، در این پژوهش استناد می‌شود: «ژئوپلیتیک عبارت است از علم مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت، سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آنها با یکدیگر».

مبانی نظری

الف) مفهوم قدرت ملی: قدرت ملی^۱ به‌عنوان مفهومی ژئوپلیتیک، صفت جمعی افراد یک ملت یا ویژگی‌های کلی یک کشور را منعکس می‌کند که برآیند توانایی‌ها و مقدرات آن ملت یا کشور محسوب می‌شود. قدرت وقتی در قالب یک جامعه یا ملت نگریسته می‌شود از برآیند توانایی‌های آن جامعه به قدرت عمومی و کلی تعبیر می‌شود. بنابراین، مجموعه انسان‌هایی که ملتی را تشکیل می‌دهند و در شکل یک کشور، سازمان سیاسی پیدا کرده‌اند، دارای قدرتی هستند که از برآیند قوای ترکیب شده آنها به‌دست می‌آید و می‌توان آن را قدرت ملی آن کشور یا ملت دانست (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۰۷).

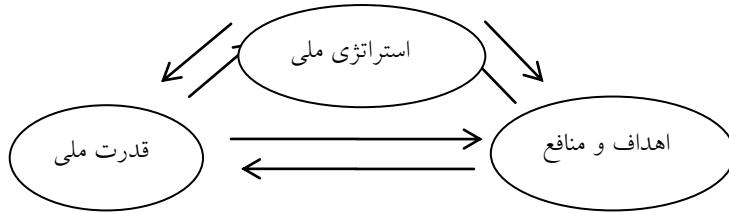
ثبات و امنیت در هر کشوری، تابعی از قدرت ملی است. با نیم‌نگاهی به دوپست و اندی از دولت‌های جهان، آنهایی که قدرت ملی و وزن ژئوپلیتیک کمتری دارند، به‌یقین جامعه‌ای ناامن و بی‌ثبات را در خود پرورش داده‌اند. همچنین، کاهش و ضعف قدرت ملی یک دولت، منافع آن را در داخل و خارج از مرزهای سیاسی آن دولت به‌خطر می‌اندازد (احمدی پور و دیگران، ۱۳۸۷: ۲).

ب) مبانی و سرچشمه‌های قدرت ملی: کارشناسان روابط بین‌الملل و جغرافیای سیاسی دیدگاه‌های متفاوتی درخصوص عوامل تولیدکننده قدرت ملی ارائه کرده‌اند. منتسکیو^۲ همبستگی ملی را عامل تولیدکننده قدرت ملی می‌داند. کوهن به نقش ده عامل اشاره کرده‌است. مورگنتا^۳ هشت مؤلفه را در تولید قدرت ملی مؤثر می‌داند (حیدری بنی، ۱۳۹۳: ۶۶). قدرت ملی منشأ و مبادی گوناگونی دارد و بر عوامل و منابع گوناگونی تکیه داشته و از آنها ناشی می‌شود. عوامل و منابع اصلی شکل‌دهنده قدرت ملی کشورها در حوزه‌های مختلفی قرار دارند. بدین ترتیب، عوامل اقتصادی، فردی و شخصیتی، جغرافیایی، علمی و

1. National power
2. Montesquieu
3. Morganta

روحانی، اجتماعی و نظایر آنها جملگی می‌توانند منشاء قدرت کشورها باشند که در یک کارکرد جمعی به تولید قدرت ملی می‌پردازند. عوامل قدرت ملی به صورت کمی و کیفی وجود دارند؛ یعنی متغیرهای هر یک از عوامل مزبور ممکن است جنبه‌های کمی یا کیفی داشته باشند؛ ضمن اینکه برخی از عوامل قدرت، نقش اساسی و مبنایی دارند و برخی به طور ثانوی مطرح می‌شوند (زرقانی، ۱۳۹۱: ۴).

از مجموعه مدل‌های پیشنهادی برای عوامل قدرت ملی چنین برمی‌آید که بخش عمده از این عوامل در بین این مدل‌ها مشترک بوده و یا به اشکال گوناگون بیان شده‌اند. (ج) کارکردهای قدرت ملی: مهم‌ترین کارکرد قدرت ملی کشورها، تأمین منافع ملی و حفاظت و بسط آن است. البته، کیفیت و سطح تأمین منافع تابعی از سطح و کیفیت قدرت ملی آن کشور است؛ ولی در ایجاد ارتباط بین این دو متغیر، عامل مهمی ایفای نقش می‌کند که از آن به «استراتژی»^۱ تعبیر می‌شود. استراتژی هنر رهبران سیاسی کشورهاست. آنها از یک سو به توانایی، قابلیت و سطح قدرت ملی خود نگاه می‌کنند و از سوی دیگر، به اهداف و منافع ملی خود نظر می‌افکنند. سپس می‌اندیشند که چه تدبیر یا تدابیری در پیش گیرند که از طریق سطح و میزان قدرت ملی خود بتوانند به حداکثر دستیابی به اهداف و منافع ملی خود تحقق بخشند. بنابراین، سه عنصر قدرت ملی، اهداف و منافع ملی و استراتژی ملی به همدیگر مرتبط‌اند و بر هم اثر می‌گذارند.

نمودار ۲: رابطه قدرت، منافع و استراتژی ملی (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۲۵۴).

د) سنجش قدرت ملی: موضوع سنجش و اندازه‌گیری قدرت کشورها همواره مدنظر اندیشمندان بوده‌است و در کنار بررسی منابع و سرچشمه‌های قدرت، برخی اندیشمندان نیز درصدد سنجش و ارزیابی قدرت کشورها برآمده‌اند. در این چارچوب برخی از صاحب‌نظران و محققان توانسته‌اند براساس پاره‌ای از عوامل و متغیرها، میزان قدرت کشورها را بسنجند و آنها را با هم مقایسه کنند و جایگاه کشورها و مناطق را در جهان نشان دهند. در مجموع، قدرت نسبت به قدرتی دیگر، چند شاخص مهم، یا سطح قدرت به هم سنجیده می‌شود؛ یعنی معدلی از مجموعه عناصر تولیدکننده قدرت یک کشور سنجیده می‌شود (زرقانی، ۱۳۹۱: ۴). اندازه‌گیری قدرت ملی کشورها همواره یکی از مشکلات اساسی جغرافیدانان سیاسی، متخصصان ژئوپلیتیک و روابط بین‌الملل بوده‌است؛ زیرا قدرت از مفاهیمی است که با عوامل و متغیرهای کیفی پیوند خورده‌است و اندازه‌گیری این متغیرها کاری بس دشوار است.

ویژگی‌های مشترک پنج کشور مورد بررسی

تنها پس از جنگ جهانی اول بود که دولت‌های کنونی؛ به‌خصوص در میان اعراب در نقشه سیاسی منطقه غرب آسیا نمودار شدند و از منظر جامعه‌شناسی سیاسی، دولت‌های کنونی عربی شکل گرفتند. تلاش‌های گسترده استعمارگران سبب شد تا در آستانه جنگ جهانی

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۴۱

اول، پاره‌ای از سرزمین‌های منطقه غرب آسیا، عمدتاً به طور غیرمستقیم، تحت سلطه و یا نفوذ قدرت‌های استعماری اروپایی قرار گیرد (واعظی، ۱۳۹۲: ۱۹۸). ظهور دولت-ملت‌ها تحت تأثیر دو قدرت بریتانیا و فرانسه در حالی شکل گرفت که برخی از دولت‌های حاکم، با تمام گروه‌های فرهنگی و قومی حاضر انطباق نداشتند. از این رو، این دولت‌ها، با چالش‌های یکپارچه‌سازی فرهنگی و اجتماعی یا بحران‌های هویت و مشروعیت روبه‌رو شدند (ابوالحسن شیرازی و دیگران، ۱۳۹۱: ۳۲).

غالب کشورهای کنونی منطقه غرب آسیا، محصول بلافصل فروپاشی عثمانی هستند و سابقه تاریخی دولت در آنها محدود به قرن بیستم است. نتیجه‌ای که از این سابقه تاریخی برای شناخت ماهیت دولت‌های عربی گرفته می‌شود، بسیار مهم است: ابتدا اینکه سلطه عثمانی حداقل‌های تجربه تاریخی دولتمداری را از کشورهای عربی منطقه غرب آسیا سلب کرده است و لذا این کشورها زمانی که به شکل دولت‌های مستقل ظهور پیدا کردند، از توسعه دیوانی (بوروکراتیک) و اداری لازم برخوردار نبودند. دوم و مهم‌تر آنکه تمام این کشورها در نتیجه دخالت مستقیم امپریالیسم اروپایی انگلستان و فرانسه شکل گرفتند و لذا رژیم‌های آنها چیزی جز ابزار سیاست‌های امپریالیستی این قدرت‌ها نبوده‌اند (واعظی، ۱۳۹۲: ۲۰۲). مهم‌ترین عواملی که خصوصیات مشترک این کشورها را تشکیل می‌دهند عبارتند از:

- ۱- نفت به عنوان اصلی‌ترین منبع درآمد آنهاست.
- ۲- از نظر وسعت همه این کشورها، ذره‌ای یا کشورهای کوچک هستند.
- ۳- وابستگی اقتصادی آنها به سیستم سرمایه‌داری غرب است.
- ۴- سابقه تشکیل دولت مستقل در همه آنها به قرن بیستم می‌رسد.
- ۵- همه این کشورها دوره‌ای را تحت نفوذ و سلطه قدرت‌های استعماری اروپا؛ به-ویژه انگلستان بوده‌اند.

- ۶- کشورهای مزبور دچار مشکل هویت و ساماندهی بنیاد دولت هستند.
 ۷- کشورهای مزبور از نظر فضایی و جغرافیایی به خلیج فارس وابسته‌اند.
 ۸- سیستم سیاسی آنها تحت تأثیر غرب قرار دارد.

روش پژوهش و تجزیه و تحلیل قدرت کشورهای مورد بررسی

در این قسمت از پژوهش، طی دو مرحله به شرح زیر عمل شده‌است: در مرحله اول با استفاده از مدل فوکس ۱ که در این مدل دو متغیر تولید ناخالص داخلی و جمعیت با یکدیگر در رابطه قرار داده شده‌اند و قدرت، از حاصل ضرب مکعب تولید ناخالص ملی با ریشه دوم جمعیت محاسبه می‌شود.

$$NP = (GDP)^3 \times \sqrt{p}$$

NP = قدرت ملی

GDP = تولید ناخالص داخلی

P = جمعیت

(حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۲۹۳).

قدرت پنج کشور موردنظر با استفاده از مدل فوکس محاسبه و در جدول زیر نمایش داده شده‌است.

جدول ۱: محاسبه قدرت ملی پنج کشور با استفاده از مدل فوکس

ردیف	کشور	فرمول فوکس	قدرت ملی
۱	امارات متحده عربی	$\sqrt{5628805 \times (605000000000)^3}$	5240×10^{35}
۲	قطر	$\sqrt{2123160 \times (323200000000)^3}$	491×10^{35}
۳	کویت	$\sqrt{2742711 \times (283900000000)^3}$	377×10^{35}
۴	عمان	$\sqrt{3219775 \times (163600000000)^3}$	$78/4 \times 10^{35}$
۵	بحرین	$\sqrt{1314089 \times (61560000000)^3}$	$2/67 \times 10^{35}$

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۴۳

یافته‌ها براساس مدل فوکس نشان می‌دهد که کشورهای امارات متحده عربی، قطر، کویت، عمان و بحرین، به ترتیب در رتبه‌های اول تا پنجم قدرت منطقه‌ای قرار گرفته‌اند.

جدول ۲: رتبه پنج کشور براساس فرمول فوکس

5240×10^{35}	امارات متحده عربی	۱
491×10^{35}	قطر	۲
377×10^{35}	کویت	۳
$78/4 \times 10^{35}$	عمان	۴
$2/67 \times 10^{35}$	بحرین	۵

این رتبه‌بندی به لحاظ استفاده از دو متغیر GDP (تولید ناخالص داخلی) و جمعیت از اعتبار بالایی برخوردار نیست. بنابراین، در مرحله دوم برای ارزیابی دقیق‌تر و تعیین ساختار قدرت بین پنج کشور موردنظر براساس مؤلفه‌های ده‌گانه قدرت ملی با ۱۱۴ متغیر، این ارزیابی صورت می‌پذیرد. یافته‌های این مرحله از تحقیق کمی متفاوت‌تر از یافته‌های مدل فوکس است. در تجزیه و تحلیل قدرت پنج کشور، هریک از مؤلفه‌های ده‌گانه قدرت به صورت جداگانه مقایسه شده است؛ به این ترتیب که مجموع متغیرهای هر یک از مؤلفه‌ها، امتیاز آن مؤلفه محسوب می‌شود و پس از آن، مجموع امتیازات کشورها در هر مؤلفه به صورت جداگانه جمع و سهم درصد قدرت آنها در آن مؤلفه محاسبه و براساس نمودار نمایش داده می‌شود. در زیر به تجزیه و تحلیل و مقایسه مؤلفه‌های قدرت کشورهای مورد نظر به صورت جداگانه پرداخته شده است.

– مؤلفه اقتصادی

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در مؤلفه اقتصادی:

جدول ۳: امتیاز و سهم درصد متغیرهای مؤلفه اقتصادی

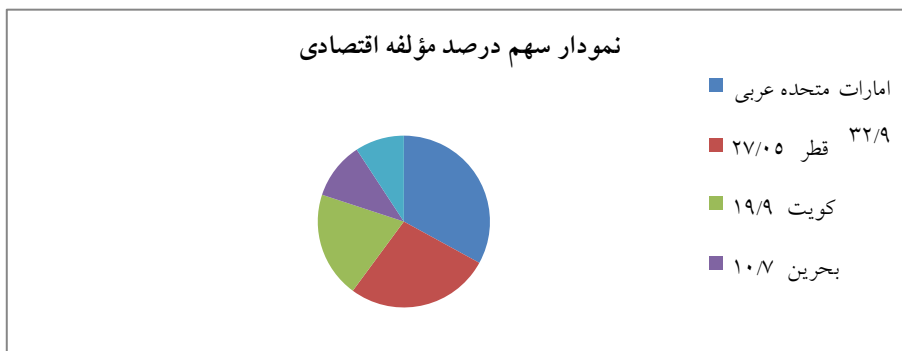
امارات متحده عربی	قطر	کویت	بحرین	عمان
۱۹۵/۲۴	۱۶۰/۳۱	۱۱۸/۵	۶۳/۷۷	۵۴/۷

www.odci.gov./ The World Factbook, updated.(May 2016)

www.theodora.com

سهم درصد قدرت اقتصادی پنج کشور مورد بررسی

مجموع امتیازات مؤلفه اقتصادی	امارات متحده عربی	قطر	کویت	بحرین	عمان
۵۹۲/۵۲	۳۲/۹٪	۲۷/۰۵٪	۱۹/۹٪	۱۰/۷٪	۹/۲٪

نمودار ۳: سهم قدرت اقتصادی پنج کشور

- مؤلفه اجتماعی

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در مؤلفه اجتماعی:

جدول ۴: امتیاز و سهم درصد متغیرهای مؤلفه اجتماعی

قطر	امارات متحده عربی	کویت	عمان	بحرین
۲۲۳/۱۳	۲۰۵/۱۱	۱۸۵/۴۴	۱۸۱/۱۷۵	۱۴۳/۶

www.photius.com/rankings/freedom_country_ranks_2016.

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۴۵

سهم درصد قدرت اجتماعی پنج کشور مورد بررسی

بحرین	عمان	کویت	امارات متحده عربی	قطر	مجموع امتیازات مؤلفه اجتماعی
٪ ۱۵/۳	٪ ۱۹/۳	٪ ۱۹/۷	٪ ۲۱/۸	٪ ۲۳/۷	۹۳۸/۴۵۵

www.muscat.mfa.ir/index

نمودار ۴: سهم قدرت اجتماعی پنج کشور

– مؤلفه سرزمینی

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در مؤلفه سرزمینی:

جدول ۵: امتیاز و سهم درصد متغیرهای مؤلفه سرزمینی

بحرین	قطر	امارات متحده عربی	کویت	عمان
۲۲۵/۹۱	۲۴۷/۱۴	۳۱۰/۷	۳۲۱/۱	۴۴۷/۰۸

www.odci.gov./ The World Factbook, updated.(May 2016)

سهم درصد قدرت سرزمینی پنج کشور مورد بررسی:

مجموع امتیازات مؤلفه سرزمینی	عمان	کویت	امارات متحده عربی	۱۵۵۱/۹۳	۲۸/۸٪	۲۰/۶٪	۲۰/۰۲٪	۱۵/۹٪	۱۴/۵٪

نمودار ۵: سهم قدرت سرزمینی پنج کشور

- مؤلفه انرژی

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در مؤلفه انرژی:

جدول ۶: امتیاز و سهم درصد متغیرهای مؤلفه انرژی

قطر	کویت	بحرین	امارات متحده عربی	عمان
۳۲۳/۴۱	۱۸۶/۷۶	۱۴۰/۱۳	۱۰۴/۶۱	۵۰/۸۸

www.odci.gov./ The World Factbook, updated.(May 2016)

سهم درصد قدرت انرژی پنج کشور مورد بررسی:

مجموع امتیازات مؤلفه انرژی	قطر	کویت	بحرین	امارات متحده عربی	عمان
۸۰۵/۷۹	۴۰/۱۳٪	۲۳/۱۷٪	۱۷/۳٪	۱۲/۹٪	۶/۳٪

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۴۷

نمودار ۶: سهم قدرت انرژی پنج کشور

– مؤلفه علمی

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در مؤلفه علمی:

جدول ۷: امتیاز و سهم درصد متغیرهای مؤلفه علمی

بحرین	قطر	عمان	کویت	امارات متحده عربی
۱۷۴/۲۴	۲۹۴/۳۶	۲۶۵/۱	۲۹۲/۶۱	۴۵۰/۷

www.wipo.int

www.indexmundi.com

سهم درصد قدرت علمی پنج کشور مورد بررسی:

بحرین	قطر	عمان	کویت	امارات متحده عربی	مجموع امتیازات مؤلفه علمی
٪ ۱۲/۱	٪ ۱۷/۴	٪ ۱۸/۵	٪ ۲۰/۴	٪ ۳۱/۴	۱۴۳۲/۰۱

نمودار (۷) سهم قدرت علمی پنج کشور

- مؤلفه محیطی

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در مؤلفه محیطی:

جدول ۸: امتیاز و سهم درصد متغیرهای مؤلفه محیطی

امارات متحده عربی	بحرین	قطر	کویت	عمان
۲۵۳/۹۷	۲۱۱/۳	۱۸۷/۵	۱۲۲/۶	۱۱۷

www.adminet.com

سهم درصد قدرت محیطی پنج کشور مورد بررسی:

مجموع امتیازات مؤلفه محیطی	امارات متحده عربی	بحرین	قطر	کویت	عمان
۸۹۲/۳۷	٪ ۲۸/۴	٪ ۲۳/۶	٪ ۲۱/۰۱	٪ ۱۳/۷	٪ ۱۳/۱

نمودار ۸: سهم قدرت محیطی پنج کشور

- مؤلفه فرهنگی

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در مؤلفه فرهنگی:

جدول ۹: امتیاز و سهم درصد متغیرهای مؤلفه فرهنگی

امارات متحده عربی	قطر	عمان	بحرین	کویت
۱۴۲/۲	۲۸/۰۵	۲۵/۶۱	۲۲/۳	۲۰/۵

<https://data.un.org/Default.aspx>

سهم درصد قدرت فرهنگی پنج کشور مورد بررسی:

مجموع امتیازات مؤلفه فرهنگی	امارات متحده عربی	قطر	عمان	بحرین	کویت
۲۳۸/۶۶	٪ ۵۹/۵	٪ ۱۱/۷	٪ ۱۰/۷	٪ ۹/۳	٪ ۸/۵

نمودار ۹: سهم قدرت فرهنگی پنج کشور

مؤلفه سیاسی - حکومتی

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در مؤلفه سیاسی - حکومتی:

جدول ۱۰: امتیاز و سهم درصد متغیرهای مؤلفه سیاسی - حکومتی

کویت	امارات متحده عربی	عمان	بحرین	قطر
۷۳۶/۴۸	۵۶۹/۲	۵۴۳/۱	۵۱۹/۴	۴۹۹/۱

www.electionguide.org

سهم درصد قدرت سیاسی - حکومتی پنج کشور مورد بررسی:

مجموع امتیازات مؤلفه سیاسی - حکومتی	کویت	امارات متحده عربی	عمان	بحرین	قطر
۲۸۹۴/۲۸	٪ ۲۵/۴	٪ ۱۹/۶	٪ ۱۸/۷	٪ ۱۷/۹	٪ ۱۷/۲

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۵۱

نمودار ۱۰: سهم قدرت سیاسی - حکومتی پنج کشور

- مؤلفه فرامرزی

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در مؤلفه فرامرزی:

جدول ۱۱: امتیاز و سهم درصد متغیرهای مؤلفه فرامرزی

امارات متحده عربی	کویت	بحرین	قطر	عمان
۱۰۹/۵	۸۹/۶	۸۶/۳	۷۹/۳۸	۵۷/۵۴

www.bbc.co.uk/sport

www.odci.gov

سهم درصد قدرت فرامرزی پنج کشور مورد بررسی:

مجموع امتیازات فرامرزی	امارات متحده عربی	کویت	بحرین	قطر	عمان
۴۲۲/۳۲	% ۲۵/۹	% ۲۱/۲	% ۲۰/۴	% ۱۸/۷	% ۱۳/۶

نمودار ۱۱: سهم قدرت فرامرزی پنج کشور

– مؤلفه نظامی

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در مؤلفه نظامی:

جدول ۱۲: امتیاز و سهم درصد متغیرهای مؤلفه نظامی

امارات متحده عربی	کویت	بحرین	قطر	عمان
۵۶۹/۱۲	۱۷۹/۷۹	۱۷۶/۶۰۸	۱۵۹/۸۳	۱۴۵/۲۵

www.militarybalance.com

www.globalfirepower.com

سهم درصد قدرت نظامی پنج کشور مورد بررسی:

مجموع امتیازات نظامی	امارات متحده عربی	کویت	بحرین	قطر	عمان
۱۲۳۰/۵۹۸	% ۴۶/۲	% ۱۴/۶	% ۱۴/۳	% ۱۲/۹	% ۱۱/۸

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۵۳

نمودار ۱۲: سهم قدرت نظامی پنج کشور

در پایان، مجموع امتیازات کسب شده توسط هر یک از کشورها، در مؤلفه‌های ده‌گانه قدرت جمع شده و مبنای قدرت و وزن ژئوپلیتیک هر یک از کشورها قرار می‌گیرد و پس از آن، سهم درصد قدرت هر یک از کشورها توسط نمودار نمایش داده می‌شود. مجموع امتیازات مؤلفه‌های ده‌گانه قدرت کشورهای مورد بررسی:

جدول ۱۳: امتیاز و سهم درصد قدرت پنج کشور مورد بررسی

بحرین	عمان	قطر	کویت	امارات متحده عربی
۱۷۶۳/۵۵۸	۱۸۸۷/۴۵۳	۲۲۰۲/۲۱	۲۲۵۳/۳۸	۲۹۱۰/۳۵

$۱۰۰ \times \text{مجموع قدرت پنج کشور} \div \text{قدرت یک کشور} = \text{سهم درصد قدرت سخت یک کشور}$

سهم درصد قدرت سخت پنج کشور مورد بررسی:

بحرین	عمان	قطر	کویت	امارات متحده عربی	مجموع امتیازات قدرت سخت پنج کشور
٪ ۱۶/۰۰۷	٪ ۱۷/۱	٪ ۱۹/۹	٪ ۲۰/۴	٪ ۲۶/۴	۱۱۰۱۶/۹۳۳

نمودار ۱۳: سهم قدرت پنج کشور

ارزیابی قدرت نرم پنج کشور امارات متحده عربی، قطر، کویت، عمان و بحرین

هر کشور برای شناخت منافع ملی و ارتقای منزلت خود باید هم به مقدرات و امکانات داخلی و هم به محذورات و ملزومات بین‌المللی توجه کند. در هر یک از این دو حوزه داخلی و خارجی، دو دسته از عوامل سخت‌افزاری و نرم‌افزاری وجود دارند که می‌توانند به عنوان عامل قدرت ساز در صعود و افول منزلت یک کشور در نظام بین‌الملل ایفای نقش نمایند.

منابع سخت‌افزاری تا قبل از جنگ سرد، نقش قابل توجهی در مناسبات بین‌المللی داشتند. همزمان با پایان جنگ سرد (۱۹۹۱م)، تحولات تکنولوژیک و انقلاب در عرصه ارتباطات و اطلاعات و همچنین، شتاب گرفتن فرایند جهانی‌شدن و تحولات در حوزه دیپلماسی و سیاست بین‌الملل، باعث شد برندسازی در حوزه‌های رسانه، ورزش، فرهنگ، دیپلماسی عمومی، تکنولوژی، جهانگردی، اینترنت و غیره، تحول بزرگی در منابع ساخت قدرت به وجود آورد. ظهور این عناصر جدید باعث تعریف جدیدی از قدرت شد که

اصطلاحاً «قدرت نرم»^۱ نامیده می‌شود. قدرت نرم بیش از آنکه ابزاری برای قدرت‌های بزرگ باشد، به مؤلفه‌ای مهم در سیاست کشورهای متوسط و کوچک بدل شده تا با استفاده از آن آسیب‌پذیری خود را در برابر عوامل داخلی و خارجی کمتر کنند. در عرصه بین‌المللی بازیگرانی که توانسته‌اند عوامل سخت افزاری و نرم افزاری خود را بهینه کنند، به سهولت توانسته‌اند با عنایت به ملزومات ناشی از فضای بین‌المللی منزلت خود را ارتقا بخشند. در این میان، کشورهایی که از منابع سخت افزاری چندانی برخوردار نیستند، بیشتر به استفاده از عوامل نرم افزاری روی آورده‌اند (اصغری ثانی، ۱۳۹۲: ۱۳).

تغییر چهره قدرت از سخت به نرم

پدیده قدرت از دیرباز توسط اندیشمندان مختلف و با چشم‌اندازهای گوناگونی بررسی شده‌است. به‌طور کلی، نظریه‌های مربوط به قدرت را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد: گروهی که تحول در ماهیت قدرت معتقدند و گروه دیگر که تحول در «ابزار قدرت» برای مثال، مدل‌سکی^۲ معتقد است که تحول اساسی در ماهیت قدرت ایجاد شده‌است؛ به نحوی که عامل تأثیرگذاری آن از ابتدا به انتها منتقل شده و در نتیجه، به جای تأکید بر ابزارهای عینی، به هدایت به سوی هدف نهایی توجه می‌شود. گروه دوم، کسانی هستند که بر این تحول غایت‌ها از لحاظ معرفت‌شناختی توجهی ندارند؛ بلکه صرفاً به تحول در ابزار قدرت پرداخته‌اند؛ مثلاً هلندر و ژولین اظهار می‌دارند که تحول در ابزار قدرت، از نفوذ اعتقادی آغاز و پس از گذر از اجبار و پاداش، به تخصص و نهایتاً به حقانیت می‌انجامد (فدوی بنده قرائی، گرامیان، ۱۳۹۰: ۷۸).

یکی از تحولات نظام جهانی، ایجاد تغییر در ماهیت و اشکال قدرت و ارتقای تأثیرگذاری قدرت نرم بر قدرت سخت بوده‌است. کشورهایی که به شکلی ماهرانه از ابزارهای فرهنگ، تمدن، تاریخ و جغرافیای خویش برای تحت تأثیر قرار دادن دیگران استفاده کرده‌اند، در صحنه سیاست ملی و جهانی، اقتداری به‌مراتب ماندگارتر و مؤثرتر یافته‌اند (شعبانی سارویی، ۱۳۹۲: ۸۰).

با تغییر ماهیت در مسائل سیاست‌های جهانی، توانایی قدرت‌های بزرگ با توجه به منابع سنتی قدرت که برای کنترل محیط خود در اختیار دارند، در حال رنگ باختن است. به عبارت دقیق‌تر، هرچند منابع قدرت سنتی و نیروی قهرآمیز مؤثرند؛ اما برای سروکار داشتن با معماهای سیاست چندان کافی به نظر نمی‌رسند. در نگرش سنتی، قدرت، توانایی انجام دادن کارها یا کنترل دیگران و دیگران را واداشتن به انجام کاری است که مایل نیستند. با توجه به اینکه توانایی کنترل دیگران با در اختیار داشتن منابع مشخصی همراه است، سیاستمداران و دیپلمات‌ها، عموماً قدرت را به در اختیار داشتن جمعیت، سرزمین، منابع طبیعی، وسعت اقتصادی، نیروهای نظامی و ثبات سیاسی معرفی می‌کنند؛ اما به تدریج، منابع جدید و ناملموس قدرت، از قبیل توانایی برقراری ارتباطات کارآمد و توانایی گسترش بخشیدن و به‌کارگیری نمادهای چندجانبه، توانایی شکل دادن، تغییر دادن ترجیحات و اولویت‌های دیگران، جذابیت‌های فرهنگی و غیره، از اهمیت بیشتری برخوردار شده‌است (زرقانی، ۱۳۸۸: ۲۳).

آنچه زمینه توجه به قدرت نرم را به وجود می‌آورد، از یک طرف، کمبود منابع سازنده «قدرت سخت» و سنگین شدن هزینه کاربرد آن؛ به‌خصوص قدرت نظامی، در سایه پیچیدگی سیاست بین‌الملل و افکار عمومی جهانی و از طرف دیگر، روش‌های به نسبت آسان‌تر تولید قدرت نرم و کاربرد بدون چالش آن است. به همین سبب، اکثر کشورهای جهان، از کوچک و بزرگ، جایگاه ویژه‌ای برای قدرت نرم قائل شده‌اند. در این میان،

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۵۷

جاذبه قدرت نرم برای کشورهای کوچک پررنگ‌تر شده‌است؛ زیرا معمولاً آنها به دلایل ژئوپلیتیک، آسیب‌پذیر بوده و در عین حال، از منابع کمتری برای ساخت قدرت سخت برخوردارند (اصغری ثانی، رنجکش، ۱۳۹۳: ۳۳).

جدول ۱۴: متغیرهای قدرت نرم پنج کشور مورد بررسی

۱	تعداد گردشگران خارجی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت کشور
۲	رتبه در میزان ثبات سیاسی بین ۱۴۲ کشور جهان
۳	انسجام ملی بر اساس نسبت دینی
۴	میزان تجانس نژادی و قومی
۵	انتخاب به‌عنوان پایتخت فرهنگی توسط اتحادیه کشورهای عربی
۶	تعداد اماکن تاریخی و موزه‌ها
۷	تعداد شبکه‌های رسانه‌ای ماهواره‌ای
۸	طول تاریخ کشور
۹	رتبه علمی بین ۱۴۲ کشور جهان
۱۰	تعداد مکان‌های به‌رسمیت شناخته شده توسط یونسکو
۱۱	میزان سرمایه‌گذاری خارجی
۱۲	جمعیت ملی
۱۳	جمعیت غیرملی
۱۴	میزان مشارکت مردم در انتخابات
۱۵	میزان اثربخشی دولت

جمع امتیازات کشورهای مورد بررسی در متغیرهای مربوط به قدرت نرم:

جدول (۱۵) امتیاز و سهم درصد متغیرهای قدرت نرم

بحرین	کویت	امارات متحده عربی	عمان	قطر
۲۹۸/۹۵	۳۲۷/۰۵	۳۵۴/۳۳	۳۶۱/۲۸	۳۶۸/۳۴

www.electionguide.org

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

www.wipo.int

<https://fa.wikipedia.org>

سهم درصد قدرت نرم پنج کشور مورد بررسی:

بحرین	کویت	امارات متحده عربی	عمان	قطر	مجموع امتیازات
٪ ۱۷/۴	٪ ۱۹/۱	٪ ۲۰/۷	٪ ۲۱/۱	٪ ۲۱/۵	۱۷۰۹/۹۵

نمودار ۱۴: سهم قدرت نرم پنج کشور

جدول ۱۶: سهم درصد قدرت ملی پنج کشور مورد بررسی

ردیف	نام کشور	قدرت سخت	قدرت نرم	قدرت ملی
۱	امارات متحده عربی	۲۶/۴	۲۰/۷	۴۷/۱
۲	قطر	۱۹/۹	۲۱/۵	۴۱/۴
۳	کویت	۲۰/۴	۱۹/۱	۳۹/۵
۴	عمان	۱۷/۱	۲۱/۱	۳۸/۲
۵	بحرین	۱۶/۰۰۷	۱۷/۴	۳۳/۴

نمودار ۱۵: سهم درصد قدرت ملی پنج کشور

نتیجه گیری

امنیت جهانی با امنیت منطقه غرب آسیا پیوندهای چشمگیری دارد؛ به ویژه امنیت اقتصادی کشورهای صنعتی، به تداوم صدور نفت خام از این منطقه وابسته است که برای این کشورها حیاتی و مهم است. پنج کشور کوچک امارات متحده عربی، قطر، کویت، عمان و بحرین، از نقشی اساسی در ثبات صنایع نفت و گاز جهان برخوردارند و همواره برای پژوهشگران، دیپلمات‌ها و ... جذاب بوده‌اند. قدرت ملی به‌عنوان مفهومی ژئوپلیتیک، برآیند توانایی‌ها و مقدرات یک کشور است که برگرفته از وزن ژئوپلیتیک آن است.

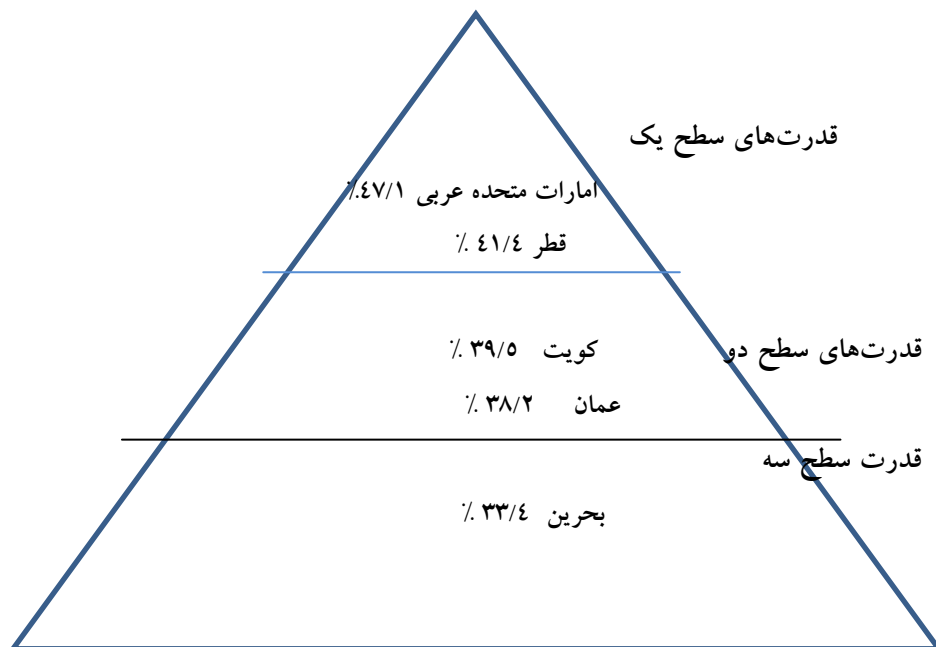
تأمین امنیت ملی و قدرت چانه‌زنی هر دولت در عرصه بین‌المللی، ناشی از مؤلفه‌های قدرت ملی و وزن ژئوپلیتیک آن دولت است. کشورها سعی در انبساط فضایی-جغرافیایی قلمرو ژئوپلیتیک و یا پیشروی مرز ژئوپلیتیک خود دارند و در مقابل، کوشش می‌کنند تا قلمرو ژئوپلیتیک رقیبان خود را محدود کنند. در این پژوهش، بررسی، محاسبه و مقایسه ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا با تأکید بر پنج کشور امارات متحده عربی، قطر، کویت، عمان و بحرین در چهار مرحله انجام پذیرفت. در مرحله اول، با استفاده از مدل

فوکس، مقایسه کشورها براساس دو متغیر تولید ناخالص داخلی و جمعیت کشور صورت پذیرفت، که براساس آن کشورهای: ۱- امارات متحده عربی؛ ۲- قطر؛ ۳- کویت؛ ۴- عمان؛ ۵- بحرین، در رتبه‌های اول تا پنجم قدرت منطقه‌ای قرار گرفتند.

در مرحله دوم، برای ارزیابی دقیق‌تر و اعتبار بخشیدن به نتیجه حاصل از مدل فوکس و تعیین ساختار قدرت بین پنج کشور مورد نظر براساس مؤلفه‌های ده‌گانه قدرت شامل مؤلفه‌های: اقتصادی، اجتماعی، سرزمینی، فرهنگی، سیاسی - حکومتی، فرامرزی، نظامی، علمی، انرژی و محیطی با ۱۱۴ متغیر، براساس آخرین اطلاعات ارزیابی انجام شد که نتیجه به‌دست آمده، کشورهای مورد بررسی را بر مبنای وزن ژئوپلیتیک در سه سطح قرار داد. کشور امارات متحده عربی به‌عنوان قدرت درجه اول و کشورهای کویت و قطر به عنوان قدرت درجه دوم و کشورهای عمان و بحرین به عنوان قدرت درجه سوم در ساختار قدرت منطقه‌ای شناخته شدند. در مرحله سوم که جزو نوآوری‌های این پژوهش است، قدرت نرم پنج کشور مورد نظر با ۱۵ متغیر بررسی و محاسبه شد که بر طبق این ارزیابی، از نظر قدرت نرم، امارات متحده عربی در رتبه اول، قطر در رتبه دوم، عمان در رتبه سوم، کویت در رتبه چهارم و بحرین در رتبه پنجم قرار گرفتند. از آنجا که قدرت ملی یک کشور متشکل از قدرت سخت و نرم آن است، در مرحله چهارم، در نهایت برای محاسبه قدرت ملی پنج کشور، امتیاز به‌دست‌آمده از بررسی و ارزیابی مؤلفه‌های ده‌گانه قدرت و امتیاز قدرت نرم هر کشور با هم جمع و قدرت ملی پنج کشور مورد بررسی به شرح ذیل مشخص شد:

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۶۱

امارات متحده عربی به‌عنوان قدرت درجه اول، و قطر به‌عنوان قدرت درجه دوم، در سطح اول قدرت قرار می‌گیرند. در سطح دوم قدرت، کشورهای کویت و عمان با اختلاف اندکی از هم جای دارند و کشور بحرین در سطح سوم ساختار قدرت منطقه‌ای قرار می‌گیرد.

نمودار ۱۶: هرم قدرت کشورهای مورد مطالعه (منبع: نگارنده)

با توجه به مطالعات انجام شده در این پژوهش، می‌توان گفت که دامنه امتیازات در بررسی قدرت ملی کشورهای مورد نظر، اختلاف زیادی باهم ندارند و تنها کشور بحرین است که نسبت به چهار کشور دیگر دارای اختلاف امتیاز است. بنابراین، چنین برداشت می‌شود که یک الگوی سه سطحی از قدرت، در ساختار قدرت کشورهای مورد بررسی حاکم است. کشورهای قطر و امارات در رقابت با هم در سطح اول از این الگوی سه سطحی قرار دارند. کشورهای کویت و عمان با اختلاف اندکی از یکدیگر در سطح دوم

جای گرفته‌اند. کشور بحرین نیز با اختلاف از دو سطح دیگر قدرت، در سطح سوم ساختار نظام قدرت بین کشورهای مورد نظر قرار گرفته‌است. در نظام جهانی کنونی، تأکید بر قدرت، باعث طبقه‌بندی کشورها در طیفی از ابرقدرت تا قدرت‌های کوچک و میکرو دولت‌ها شده‌است. منافع بین‌المللی در سال‌های اخیر در پنج کشور پیرامونی ایران، شامل: امارات متحده عربی، قطر، کویت، عمان و بحرین رشد داشته‌است و در حال حاضر نیز این پنج کشور از سهم شگرفی در تولید ناخالص داخلی جهان عرب برخوردارند.

با توجه به قرار گرفتن ایران در جرگه کشورهای منطقه ژئواستراتژیک منطقه غرب آسیا و تهدیدهای نظامی، سیاسی، اقتصادی و ... موجود علیه آن - که به‌وسیله یک قدرت فرامنطقه‌ای اعمال می‌گردد - لزوم سیاست‌گذاری و تدوین استراتژی درخصوص شفاف‌سازی تعاملات، ایجاد و گسترش روابط با کشورهای منطقه ضروری است. در این راستا، جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با توجه به رتبه‌بندی انجام گرفته در پژوهش حاضر، وزن ژئوپلیتیک و قدرت ملی خود را مدنظر قرار داده و جایگاه واقعی خود را بشناسد تا از این طریق، برآوردی واقعی از تهدیدها و فرصت‌های موجود داشته باشد و بتواند از عوامل قدرت خود در جلب کشورهای منطقه یا بازداشتن آنها از همکاری با دشمنان استفاده صحیح به عمل آورد.

در پایان، فرضیه پژوهش مبنی بر وجود سه سطح قدرت در بین کشورهای مورد مطالعه، مورد پذیرش قرار می‌گیرد.

به‌طور مشخص، در مقیاس منطقه‌ای پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

• بسط و گسترش روابط جمهوری اسلامی ایران با کشورهای پیرامونی؛ از جمله کشورهای مورد بررسی از طریق عقد پیمان‌های سیاسی، اقتصادی و دفاعی. در این زمینه، از مشترکات فرهنگی و مذهبی و پیشینه تاریخی کمک گرفته شود.

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۶۳

• جمهوری اسلامی ایران باید از به هم خوردن ساختار نظام قدرت منطقه‌ای در منطقه غرب آسیا جلوگیری کرده، همواره در جهت افزایش قدرت ملی خویش بکوشد و از همه مؤلفه‌های برتری‌ساز قدرت ملی، در راستای ایجاد بازدارندگی و همراه کردن کشورهای منطقه با خود بهره برداری کند.

• از طرفی، نخبگان سیاسی و علمی کشور باید با توجه به ادعاهای ارضی برخی از کشورهای مورد مطالعه در این پژوهش، از جمله «امارات» نسبت به جمهوری اسلامی ایران، از قدرت ملی این کشورها، وزن و جایگاه ژئوپلیتیک آنها در منطقه و جهان و مقایسه آن با قدرت ملی ایران، آگاهی لازم را داشته باشند تا بتوانند در مجامع بین‌المللی از منافع ملی و تمامیت ارضی کشور، با قاطعیت و اقتدار صیانت نمایند.

منابع

- ابوالحسن شیرازی و همکاران. (۱۳۹۱). سیاست و حکومت در خاورمیانه، تهران: سمت.
- اصغری ثانی، حسین. (۱۳۹۲). ارزیابی قدرت نرم قطر، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۹۰). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد: پاپلی.
- درایسدل، آلسدیر و جerald اچ. بلیک. (۱۳۷۷). جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا، ترجمه: میرحیدر، درّه مهاجرانی، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- زرقانی، سیدهادی. (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر قدرت ملی، مبانی، کارکردها، محاسبه و سنجش، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- کیوان حسینی، اصغر. (۱۳۹۱). قدرت نرم در سیاست خارجی آمریکا، تهران: مؤسسه مطالعات اندیشه سازان نور.
- مویر، ریچارد. (۱۳۷۹). درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی، ترجمه: میرحیدر، درّه مهاجرانی، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- واعظی، محمود. (۱۳۹۲). بحران‌های سیاسی و جنبش‌های اجتماعی در خاورمیانه: نظریه‌ها و روندها، تهران: وزارت امور خارجه، اداره نشر.
- احمدی‌پور، زهرا، میرشکاران، یحیی و ویسی، هادی. (۱۳۸۷). «نقش انرژی هسته‌ای در تغییر وزن ژئوپلیتیکی ایران (با تأکید بر منطقه خلیج فارس)»، بی‌جا.
- ادیبی، مهدی. (۱۳۷۸). «جایگاه ژئوپلیتیکی ایران پس از جنگ سرد»، فصلنامه سیاسی-اقتصادی، ش ۱۴۵-۱۴۶.
- اصغری ثانی، حسین و رنجکش، محمدجواد. (۱۳۹۳). «نقش عوامل نرم افزاری در تحول منزلت ملی قطر. (۲۰۱۱-۱۹۹۵)». فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال چهارم، ش ۱۰.

بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی... / ۶۵

جعفرزاده بهابادی، حسین و خلیلی، محسن. (۱۳۹۲). «نقش‌های ملی و پیدایش قدرت نرم: تحلیل کمی گفتارها/ نوشتارهای مقام معظم رهبری (۱۳۶۸-۱۳۸۸)»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال سوم، ش ۹.

حیدری، غلامحسن و حیدری بنی، زهره. (۱۳۹۳). «بررسی چالش‌های قدرت ملی در ایران با تأکید بر بحران هویت ملی»، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال دهم، ش ۱.
زرقانی، هادی. (۱۳۹۱). «سنجش و رتبه بندی قدرت ملی کشورها در جهان اسلام»، فصلنامه مطالعات جهان اسلام، ش ۲.

شعبانی سارویی، رمضان. (۱۳۹۲). «قدرت نرم و هویت فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال سوم، ش ۹.

فدوی بنده قرائی، احمد و گرامیان، سعیده السادات. (۱۳۹۰). «تحول ماهیت قدرت نرم در دوره پسا مدرن»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، پیش شماره ۳.

قاسمی، فرهاد. (۱۳۸۴). «ساخت ژئوپلیتیکی سیستم بین الملل نوین و استراتژی نظامی، امنیتی ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه ژئوپلیتیک، ش ۳.

قاسمی اردالی، رضا. (۱۳۹۳). «بررسی ساختار قدرت در حوزه ژئوپلیتیک خزر»، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، پایان نامه.

مرندی، محمدرضا و عابدینی، زهرا. (۱۳۹۱). «تحول مفهوم قدرت از سخت به نرم و کاربرد آن از سوی آمریکا در مورد ایران»، فصلنامه رسانه، سال بیست و چهارم، ش ۴.

میری، یاسر. (۱۳۸۶). «قدرت نرم و سخت: تضاد «پیروزی در جنگ باورها» در قرن بیست و یکم»، فصلنامه سیاست دفاعی، ش ۶۰.

هاشمی، سیدمصطفی، فرجی راد و عبدالرضا، سرور رحیم. (۱۳۹۵). «بررسی عوامل مؤثر ژئوپلیتیک عراق و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، ش ۲۸.

Faringdon, Hugh: Strategic Geography, Rutledge , Second Edition, London, 1989, P.14.

<http://www.odci.gov/> The World Factbook, updated.(May 2016)

<http://www.wipo.int>

http://www.photius.com/rankings/freedom_country_ranks_2016.

<http://www.muscat.mfa.ir/index>.

<http://www.indexmundi.com/facts/bahrain#Economic Policy & Debt>

<http://www.militarybalance.com/> (2016)

<http://www.adminet.com/world/gov>

<https://data.un.org/Default.aspx>

<http://www.theodora.com>

<https://fa.wikipedia.org>

<http://www.globalfirepower.com>

<http://www.electionguide.org/countries/>

www.bbc.co.uk/sport